

Wil Schackmann

DE BEDELAARSKOLONIE

DE OMMERSCHANS, HET EERSTE LANDELIJK GESTICHT
VOOR LUILEVENDE ARMEN

'Geschiedschrijving die verrassende inzichten biedt, ontroert en vermaakt.'

- LEEUWARDER COURANT

HOOFDSTUK ZEVEN

Hare stichtingen waren niet bestemd noch geschikt tot het blootelijk voeden

juni 1825 – 23 juni 1827

Het zwart tafreel der tegenwerkingen, pagina 247

Gebaseerd op

- jaarverslag 1825 in de *Star* september 1825 pagina 597 en verder,
- aangevuld met enkele fraaiere geformuleerde stukjes uit de jaarverslagen 1826 en 1827,
- brief van de permanente commissie aan prins Frederik dd 5 januari 1825, invnr 356,
- en brief van commissaris Sepp aan de permanente commissie dd 30 november 1825, invnr 76.

Op den ouden bedelaarston, pagina 249

Gebaseerd op

- citaat Johannes uit *Vriend des Vaderlands* 1827 pagina 750-751,
- stukje citaat van de positivo bezoeker juli 1823 (Vaderlandse Letteroefeningen)
- Besluit van 4 juni 1825 'Bedelaarskolonisten die tweemaal gedeserteerd zijn in het rood te kleeden', invnr 963,
- verslag Commissie van Toevoorzigt in de *Star* december 1825 pagina 825 ev

Bezoekers in 1825 vanuit de Commissie van Toevoorzigt 1825

- dominee Sluiter, treedt 1827 toe tot de permanente commissie
- J.C.R. van Hoorn van Burgh, treedt 1840 toe tot de permanente commissie. Zijn archief is opgenomen in het archief van de Maatschappij van Weldadigheid, DrA tg 0186 invnrs 3293-3311.

De dispositie op de voordragt behooren af te wachten, pagina 252

Gebaseerd op:

- concept-voordracht door de directie dd 27 februari 1825, invnr 1502,
- defenitieve voordracht door de permanente commissie dd 31 maart 1825, invnr 1469,
- brief van de administrateur aan de permanente commissie dd 3 mei 1825, invnr 73,
- met daarbij ingesloten brief van de 'op het ontslag hoopende kolonisten van de Ommer Schans' van 16 april 1825,
- brief administrateur aan de Permanente Commissie dd 1 augustus 1825 dat 50 vrij mogen (deze worden 8 september ontslagen), invnr 75,
- brief permanente commissie aan administrateur dat alle 117 vrij moeten dd 13 augustus 1825,

brievenboek uitgaand, invnr 926,

- Brief namens de administrateur aan Permanente Commissie dd 31 augustus 1825 dat de rest ook vrij mag (dezen worden 22 september ontslagen), met bijgevoegd door gemeenten ingebrachte bezwaren, invn 75.

De personen bij de in het boek genoemde gemeentelijke bezwaren:

- Katarina Christiaanse (1785) A950, en
- Marinus Fismeer (1778) A956, en
- Abraham Le Feber (1795) A961, en
- Jacoba Vrijman (1793) A962 zullen volgens Middelburg weer in het werkhuis komen.
- Theodorus Wennekus (1750) A1134 kan volgens Schalkwijk beter in het gesticht blijven.
- Josephine Bisson (1792) A237, haar familie wil niet dat zij vrij komt
- Louise Brunig (1774) A373
- Christiaan Mol (1776) A884, volgens Soestdijk te lui om vrij te laten
- Doede Jans Kremer (1768) A1078, volgens Groningen te lui om vrij te laten.

De Nijmegenaar die opnieuw nog niet vrij wil (aantekening in invnr 1502), is Johannes Hoebag (1780) A1053, met vrouw Anna Maria Lens (1786) A1054, en zoons Johannes Hoebag (1810) A1055, en Pieter Hoebag, A1056.

De alleenstaande moeder die niet weg wil omdat zij geen vrienden of bekenden heeft (aantekening in invnr 1502), is Françoise Speltjes (1798) A555.

Slagtoffers van persoonlijke haat, pagina 254

Gebaseerd op:

- Koninklijk Besluit 12 oktober 1825 No 175, invnr 8,
- citaat Groen van Prinsterer, zie inleiding.

Het koopen van twee looden sayet, pagina 256

Gebaseerd op:

- brief van echtgenoot van Johanna de Knecht aan Johannes van den Bosch dd 27 oktober 1825, invnr 76,
- brief dd 16 maart 1823 van 'A.G. Colombon te 's Hage, verzoekt om met zijn huisgezin in de kolonien geplaatst te worden', welk verzoek wordt afgewezen, invnr 64
- brief dd 3 juli 1826 van directeur Visser aan de permanente commissie over oa Colombon, invnr 80
- brieven van de administrateur aan de permanente commissie over gedetineerden, dd 26 maart 1825, invnr 72, dd 11 april 1825, invnr 73, dd 26 mei 1825, invnr 73, dd 26 oktober 1825, invnr 76, dd 10 december 1825, invnr 76, dd 12 december 1825, invnr 76.
- brief van directeur Visser aan de permanente commissie over gedetineerden, dd 2 juni 1825, invnr 74.

De vrouw die in de winkel gearresteerd werd, is Johanna de Knecht (1794) B1380. Zij wordt opgepakt 13 oktober 1825, de schans binnengebracht 18 oktober en ontslagen 5 juli 1827. Haar echtgenoot heet Frederik ter Horst.

De Haagse sollicitant is Alexander Gerard Colombon (1786) A831, Hij komt ook na twee jaar vrij, maar is er een jaar later al weer. Dan heet hij 'te gebroken en zwak voor de veldarbeid'.

De Belgische gedetineerden zijn Françoise Colot (1806) A1249, en Augustinus de Knop (1808) B1303.

Het hart krimpt weg, pagina 258

Gebaseerd op:

- Johannes van den Bosch in de *Star* 1826 pagina 560 ev.;
- artikel uit Die Wete zie inleiding;

- brieven permanente commissie aan administrateur over Veere, dd 6 januari 1826 en 6 maart 1826, invnr 358;
- brief directeur Visser aan de permanente commissie dd 17 februari 1826, invnr 77;
- citaat Groen van Prinsterer, zie inleiding.

Franciscus Dominicus, pagina 261

Voornameijk gebaseerd op speurtochten in de inschrijfregisters naar het tijdverloop tussen aankomsten en geboortes. Zie ook deze pagina.

De niet bij naam genoemde personen zijn (met verwijzingen naar hun files):

- De levante bij de doop is Anna Bolde of Boelde (1789) A601
- Elisabeth Jans (1790) A396, Groningse die twee kinderen baart op de schans.

Geluiden in de samenleving:

- 'te veel gemeenschap van de beide sexen onderling', komt uit een brief waarin de subcommissie Amsterdam de permanente commissie informeert over praatjes in Amsterdam over de schans dd 21 augustus 1824, invnr 70;
- 'zoodat de meeste meisjens zwanger zijn', Van Lennep en Van Hogendorp p. 152.

De alleen bij voornaam genoemde personen zijn (met verwijzingen naar hun files):

- Barta van der Bord (1801) A 554, Brusselse zwangere
- Antje Blankhart (1802) A 1072, door Rolde binnengebrachte zwangere
- Jacoba van Bree (1786) A 548, zwanger uit 's Hertogenbosch gekomen
- Dorothea van der Schoot (1796) A513, zwanger uit 's Hertogenbosch gekomen
- Johanna Heuvelmans (1796) A381, zwanger uit Zwolle gekomen
- Cornelis Kammeijer (1792), A65, haar vermeende Amsterdamse echtgenoot die na de komst van Johanna de schans ontvlucht

Gegevens over de doop komen uit Historisch Centrum Overijssel, toegang 337, invnr 15 (het doopboek).

De enige op het terrein met deze voornamen is Frans Dominicus Meder (1809), zoon van de uit Thiolen afkomstige hoevenaar en voormalig proefkolonist Dominicus Meder.

Dominicus Rooks (1826) is ondergebracht in het file van zijn moeder.

Mazelen uit Veere, pagina 263

Over de mazelen en over verbetering van de gezondheidszorg wordt geschreven in:

- een brief van directeur Visser dd 25 mei 1826 aan de permanente commissie, met bijgevoegd een verslag van Douwe Petrus van Steenwijk gedateerd 23 mei 1826 en een brief van dokter Schuurman uit Steenwijk gedateerd 9 mei, invnr 73;
- het jaarverslag gepubliceerd in de *Star* 1826 blz 562 ev.;
- een nieuwe instructie dd 7 juni 1826 voor de verzorging van zieken, invnr 988.

De genoemde brief van prins Frederik is gedateerd 10 juli 1826.

Voor de daarna aangestelde arts zie het file van Rutger Hanzon.

Hij alsdan gezegde wijkmeester van de mestbult zoude schoppen, pagina 265

Het verhaal over de confrontatie tussen Willem Brauckmann en de wijkmeester in Veenhuizen komt uit de zittingsverslagen van de Raad van Discipline van 7 maart en 16 april 1826, invnr 1618.

Daarna wordt nog enkele malen gecorrespondeerd tussen de directie en de permanente commissie, bijvoorbeeld stelt directeur Visser op **29 april 1826** voor 'de verplaatsing van de arbkol Brauckman

naar de Oschans', brievenboek invnr 348, maar schrijft hij op 3 juni 1826 aan de permanente commissie: 'Dat de strafkolonist Brauckman welke nu ten gevolge van de autorisatie der Permanente Kommissie weder van Veenhuizen naar de Ommerschans zoude worden terug gebragt, voor eenige dagen is gedeserteerd; waarom wij nu weder opnieuw der Permanente Kommissie in consideratie moeten geven, de overige leden des huisgezins welke bij behoorlijke oppassendheid wel kunnen bestaan, te Veenhuizen te mogen laten, wijl de vader alleen de schuldige was', invnr 79.

NB: De betreffende wijkmeester is Roelof Geerts Oost, de genoemde bouwboer ter plekke is Jannes de Vries.

De terugkeer van de familie Brauckmann in de strafkolonie wordt vermeld in het register invnr 1442.

De brief van Brauckmann met verzoek om ontslag is genoteerd als post van 26 september 1826 en bevindt zich in invnr 961, waar verder alleen besluiten en reglementen zitten. De oorzaak daarvan is dat Johannes van den Bosch en Jeremias Faber van Riemsdijk rond die tijd altijd met zijn tweetjes alle koloniën bezoeken en dan besluiten nemen over van alles en nog wat en ook deze brief hebben behandeld. Het op de buitenkant genoteerde besluit hieromtrent luidt 'buiten dispositie gebleeven'.

De volledige tekst van de brief:

Ommerschans, den .. september 1826

Weledele Heer

Met den diepste eerbied en alle hoogagting neemen ik Willem Broekman de vrijheid om mijn verzoek aan UE met neederig voor te dragen in hope UE aan mijn verzoek gunstig zult gelieven te beantwoorden, Ik zal UE zeggen daar ik door de drukkenste tegenspoeden , mij genoodzaakt vindende om mij naar een der kolonien van weldadigheid te begeeven, zoodat ik mij langs dien weg heb aangegeeven om onder de bescherming der edelmoedige Maatschappij van Weldadigheid, mij in staat te zien stellen om voor mij en mijn huisgezin het brood te kunnen verdienen.

Dog echter daar onze braven schout zulks niet begeerde, uit hoofde hem de braven afkomst mijner vrouw zeer wel bekend was beloofde hij dat indien onze tegenspoeden niet verminderden hij liever als een vader voor ons wilde zorgen dan dat wij ons naar een der kolonien zouden begeeven.

Dog daar het altijd mijn doel was, om door vlijt en arbeid mijn brood te willen verdienen keurden ik zulks af, zoodat ik mij met mijn huisgezin naar de voornoemde kolonie heb heengekeerd, dog daar komende vlijde ik mij met den hoop om met rust mijne overige dagen te kunnen slijten

Maar helaas het was een korte vreugde.

Want tot mijne droefheid, deden er geleegenheeden op, dat ik mij daar door genoodzaakt vindende mij van de kolonie te apsentieren om zo het doendelijk was mijn ontslag aan mijne commissie te verzoeken zoo dat ik voor zulks naar Veenhuizen ben getransporteerd geworden en naar later tijd weder naar de kolonie Ommerschans zoo dat ik nu al vijf jaren op de kolonien heb doorgebragt en onder alle dien worstelingen van veele voorregten buitengeslooten

Dog om al hetgeen mij aangedaan is, verder te ontwikkelen agt ik onnodig, uithoofde UE daar wel een wijnig van bewust zal zijn.

Verders is dan mijn neederig verzoek aan UE om mijn ontslag uit de kolonie terwijl ik nu het vooruitzicht hebben om weder ?? den burgerlijken kring te kunnen vertoeven, te meer daar ik met verzeekering geïnformeerd ben dat ik buiten de kolonie zeer wel zou kunnen bestaan Zoo is dan mijn neederige beeden aan UE om mijn ontslag God hoop ik zal UE hart voor deeze mijn beeden vatbaar maken, en mij met een gunstig antwoord doen verbleiden.

Ik blijve in verwagting en hoop van verhooring

UE ootmoedige en dienstelijke dienaar W: Broekman.

De onaangename noodzakelijkheid om zijn ontslag te verzoeken, pagina 267

Gebaseerd op:

- brief van de kapitein-commandant van het korps mariniers aan de permanente commissie dd 15 maart 1825, invnr 72,
 - brief van kapitein-commandant Ziervogel van het korps mariniers aan de permanente commissie dd 20 maart 1825, met bijgevoegd een door Machiels zelf geschreven staat van dienst, invnr 72,
 - brief van Machiels aan de permanente commissie dd 1 april 1825, invnr 73, luidende: 'Ik heb de eer UWelEdele Gestrenge kennis te geven, dat ingevolge UWelEdele Gestrenge missive van den 24 maart ll. no. 1112 mijn vertrek naar de kollonie Frederiksoord zal plaats hebben op morgen den 2 dezer.'
 - personeelsregister invnr 997 folio 24,
 - brief van directeur Visser aan de permanente commissie dd 21 april 1825, dat Machiels aan de verwachtingen schijnt te beantwoorden, invnr 73,
 - brief van Machiels aan de permanente commissie dd 28 april 1825, dat zijn loon niet toereikend is, invnr 73,
 - besluit permanente commissie 'houdende benoeming en verplaatsing van koloniale geemployeerden' dd 13 september 1825 N3, waarbij Machiels tot boekhouder van Ommerschansbuiten wordt benoemd, invnr 961,
 - huwelijksakte dd 5 augustus 1826, HCO tg 123 invnr 123.09345,
 - brief van Machiels aan de permanente commissie dd 30 augustus 1827, invnr 86,
 - brief van directeur Visser aan de permanente commissie dd 21 september 1827, invnr 87.
- Johannes Machiels zou zijn geboren 25 september 1792 te Vroonhove bij Maastricht.

In dienst der overzeesche bezittingen, pagina 269

- Pieter Schnieder, gelukkige boekhouder te Frederiksoord
- A.M. Heijstek, boekhouder die gaat stappen
- Godlieb Baggerman (1806) A942
- Joeke Fokkes Pruijboom (1781) A1214.

Het gebrek wordt niet geduld, pagina 271

- Mietje Sanders Schoenlapper (1797) D509
- Margje van Hulst (1799) A480 Maar zou al in 1824 ovl zijn???
- Anna Maria (1803) E357
- Cilia van der Groef (1789) A120, met kinderen Pieter van der Groef (1823-1825) A128, en Willem van der Groef (1821) A123.
- Maria Greevel (1780) B1408
- Frederika Charlotta Eertmans (1787) A882
- Dirk Korevaard (1793) D1096.

Zullen worden blijven verpleegd, pagina 273

Geheel gebaseerd op het invaliditeitscontract van 23 juni 1827, invnr 1440 & invnr 1601.